

HERBARELE ȘTIINȚIFICE ȘI APLICAREA LEGII NR. 63/1974 PENTRU OCROTIREA PATRIMONIULUI CULTURAL

C. VÁCZY

Pînă cînd Legea pentru ocrotirea monumentelor naturii din 4 iul. 1930 și Legea pentru protecția mediului înconjurător, din 20 iun. 1973 au luat sub ocrotire, din cauza importanței și a rarității lor, diferite plante, animale și fosile *aflăte în mijlocul naturii* (parcuri naționale, rezervații, puncte fosilifere etc.). Legea Nr. 63 din 2 nov. 1974 a luat sub ocrotire specială și în evidență centralizată valorile culturale și științifice *aflăte în păstrarea colecțiilor, a muzeelor și a bibliotecilor din țară*.

În studiul de față ne vom ocupa numai de aspectele botanice ale legii Nr. 63/1974 și anume, de acele dispoziții legale care vizează herbarele științifice ale muzeelor, ale institutelor botanice, precum și colecțiile herbaristice ale unor persoane particulare.

În cele ce urmează vom reproduce părțile cele mai semnificative din Legea Nr. 63/1974 privitor la :

— *cîmpul de aplicare* : „Bunuri de valoare științifică de document al naturii, de importanță deosebită : piese de natură dispărute sau foarte rare, care nu se mai păstrează decît în colecțiile de specialitate, monumente ale naturii, fosile și trofee rare, endemisme și *tipuri* conservate sau naturalizate“ (art. 2c)...care reprezintă mărturii importante...privind evoluția mediului natural (art. 1)...ținînd seamă de importanța deosebită a acestor bunuri pentru istoria și cultura națională și universală...“ (art. 4).

— *scopul* : „...evidența centralizată și păstrarea în deplină securitate a tuturor bunurilor din patrimoniul cultural național... pentru valorificarea științifică și cultural educativă a acestora în folosul întregului popor“ (art. 4).

— *institutele și persoanele vizate* : „Toți deținătorii de bunuri culturale din categoriile prevăzute la art. 1 și 2 din prezenta lege și anume : a) organizațiile socialiste (obștești) și cultele religioase, b) persoanele fizice care dețin astfel de obiecte sau colecții (art. 7).

Conform celor de mai sus, dispozițiile legii sînt clare. Totuși, precizarea mai îndeaproape, aplicarea practică a noțiunii „*tipului*“, poate duce la interpretări heterogene, motiv pentru care ne vom ocupa cu problema interpretării juste a acestei noțiuni.

Știința botanică cunoaște două feluri de tipuri :

— *tipul taxonomic sau sistematic*, prin care înțelegem exemplarele cele mai reprezentative și de obicei cele mai comune ale unui taxon. Acestea nu sînt exemplare rare și nici nu pot fi unicate, deci Legiuitorul nu putea prescrie necesitatea conservării și a luării lor în evidență.

— *tipul nomenclatural* este întotdeauna un *exemplar concret și unic* al unui taxon, care prin caracterele sale mai ales morfologice a generat constituirea unei unități sistematice noi pentru știință. Acesta a fost exemplarul autentic, după care a fost descrisă, nominalizată și publicată planta nouă pentru știință. Această piesă originală asigură certitudinea și stabilitatea taxonului, noțiunea botanică nou creată legându-se strâns, inseparabil și permanent de acest exemplar concret, numit *holotip*. Acesta este un etalon de raportare (așemănător cu etalonul din platină iridizată al metrului, depus la Sèvres), variabilitatea taxonului respectiv fiind condiționată de abaterile morfologice ale celorlalte exemplare, raportate la acest holotip. Din această cauză, cunoașterea și identificarea holotipurilor tuturor taxonilor are o importanță cu totul deosebită.

Ideea tipizării nomenclaturale (adică a stabilirii holotipurilor) a apărut pentru prima dată în Codul internațional de nomenclatură botanică din 1930 și mai ales în ultimele două decenii ea a fost studiată pînă în detalii. Datorită importanței sale, la Cel de al X-lea Congres internațional botanic ținut la Edinburg (aug. 1964) s-a lansat un insistent apel către toate institutele botanice și grădinile botanice din lume, care dețin herbare științifice (Taxon, revista Asoc. internaț. pentru taxonomia plantelor, Utrecht, vol. XIII nr. 8 (1964) 282—293):

„(2) Recunoscînd rolul crescînd al grădinilor botanice și al arboretelor în ce privește furnizarea materialelor și a informațiilor pentru cercetările efectuate în toate disciplinele botanice, Con resul recomandă amplificarea acestor activități, precum și dezvoltarea colecțiilor documentare ale taxonilor autentici de la grădinile botanice din toată lumea... Toți cei care lucrează în cercetare sînt stăruitor rugați să-și depună exemplarele de piese justificative în herbarele accesibile (deci publice, n.tr.) privitor la plantele de care s-au folosit în cercetările lor, iar în publicații să indice herbarele în care au fost depuse acestea. Editorii revistelor să se străduiască a se asigura dacă această condiție a fost dusă la îndeplinire“.

Identificarea tipurilor nomenclaturale prezintă deci un interes științific juiversal și un interes național bine motivat.

Țara noastră este membră a acestui for botanic internațional, deci și-a asumat răspunderea de a satisface acestor imperative ale științei.

Codul internațional de nomenclatură botanică în vigoare, la art. 53 prevede ca începînd de la 1 ian. 1958 să se depună în mod obliator la un herbar accesibil marelui public, originalul plantelor nou descrise, ca o condiție „sine qua non“ a publicării valabile a noilor taxoni. Nerespectarea acestei obligații este sancționată cu nevalabilitatea publicației respective. Trebuie să constatăm cu regret, că pentru această perioadă numai puțin cercetători și-au depus holotipurile, mulți au neglijat să facă aceasta, iar unitățile lor sistematice pe care le-au publicat drept „taxoni noi“ au rămas nevalabil publicate. În în această privință au carențe și taxonii din Addendele vol. V—XIII Flora R.S.R.

Pentru taxonii publicați mai înainte (între 1 mai 1753 și 1 ian. 1958) rămîne un deziderat ca cercetătorii să întreprindă temeinice studii pentru stabilirea holotipurilor (respectiv a lectotipurilor și neotipurilor) lor. Numeroase astfel de studii meritorii, toate bine documentate, sînt publicate în revista internațională, Taxon. Desigur, fiecare țară caută să-și completeze aceste carențe în privința taxonilor care au fost descriși din țara lor. Sarcina

botaniștilor din țara noastră este mare și grea, necesită muncă îndelungată și conștiințioasă, dar constituie o datorie de onoare pentru fiecare din ei. Originalitatea, unicitatea și autenticitatea holotipurilor trebuie să fie dovedite cu *probe convingătoare*. Holotipul nicicând nu poate fi stabilit prin simple afirmații nedovedite. Holotipul stabilit intră în inventarul științei botanice universale, deci stabilirea îndubitabilă a acestuia este o *datorie de etică și corectitudine profesională*, de mare răspundere față de însăși știința botanică, căci holotipul stabilit pînă la proba contrarie, rămîne un taxon obligator pentru toți botaniștii.

Pe baza literaturii consultate dăm cîteva principii de urmat la stabilirea holotipului :

— cînd există dovezi că autorul a colectat planta numai într-un *singur exemplar*, iar acesta poate fi identificat fără nici un dubiu într-un herbar public, atunci stabilirea holotipului este o muncă mai ușoară. Aceste dovezi trebuie să rezulte din protolog (diagnoză, ilustrație, observații scrise de autor pe foaia de ierbar, informații staționale, discuții și comentarii, datele sche-dei etc.), iar diagnoza plantei trebuie să corespundă întocmai cu cea dată în publicația originală.

— cînd există dovezi că autorul a colectat planta concomitent de pe locul clasic, în *mai multe exemplare* (izotipuri, sintipuri), la stabilirea holotipului se vor *studia temeinic toate exemplarele* depuse într-un singur sau în mai multe herbare. Se vor studia datele protologului și se va face confruntarea cu diagnoza din publicația originală.

— trebuie căutate, studiate și înșirate toate sinonimele plantei, în-deosebi însă *bazonimul* (sub care adesea se află holotipul):

— holotipul poate consta dintr-o ilustrație anterioară anului 1753:

— holotipul trebuie căutat chiar sub nume considerate astăzi ca nelegitime, căci în situații schimbate, acesta poate deveni nume legitim. Holotipuri pot avea numai taxonii astăzi cu *valabilitate științifică* (nu și cei cu nume confuz, nume născut mort etc.).

— se caută stabilirea holotipurilor în principal în cazul taxonilor la rang de *specie sau subspecie*, și cu totul secundar sau deloc în cazul varietăților, subvarietăților, formelor sau subformelor. Nicicînd nu se va proceda în mod mecanic, ci cu ochiul și experiența botanistului experimentat, căci uneori chiar rangul de formă poate deveni taxon specific.

— *holotipul în numeroase cazuri nu poate fi precis identificat*, a dispărut sau s-a degradat sau pentru că autorul descriesese planta pe baza mai multor izotipuri sau sintipuri (așa cum au procedat adesea Acad. Prodan, Acad. Nyárády etc.). În aceste cazuri, dintre izotipuri și sintipuri se va alege un *lectotip* conf. art. 7—10 din Cod, acesta înlocuind holotipul.

— cînd lipsește holotipul, iar lectotipul nu poate fi stabilit în lipsa izotipurilor sau a sintipurilor, atunci se va alege un *neotip*, colectat recent de pe locul clasic, mai corespunzător diagnozei originale.

Pe calea interpretării juste a legii 63/1974 socotim că ar trebui inventariate și ocrotite din colecțiile muzeale herbaristice următoarele :

a) holotipurile (lectotipurile sau neotipurile) care au fost depuse în aceste colecții după 1 ian. 1958.

b) exemplarele tipice (holotipuri, sintipuri, paratipuri) ale unor plante rare sau rarissime, la care holotipurile (lecto- și izotipurile) încă n-au fost stabilite, ele urmînd a fi ocrotite pentru studii ulterioare — poate de peste cîteva decenii — pentru a fi valorificate științific.

c) exemplarele rare sau unicatele unor plante fosilizate, de interes științific deosebit, care au crescut pe teritoriul țării noastre în epocile geologice, ele constituind dovezi documentare.

d) exemplarele de herbar ale unor plante care au crescut pe teritoriul țării noastre, care însă au dispărut în secolele sau în deceniile din urmă, de ex. *Chenopodium Wolffii* Simk., *Ledum palustre* L., *Linnaea borealis* L., *Saussurea porcii* Deg. etc.

e) exemplarele de plante rarissime aflate pe arealul limitat al unei singure stațiuni și care sînt amenințate cu dispariția, de ex. *Ferula sadleriana* Ldb., și *Allium obliquum* L. din Cheile Turzii—*Dianthus callizonus* Sch. Ky. din Piatra Craiului. — *Astragalus péterfii* Jáv. și *Polygala sibirica* L. de la Suat, *Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spr. și *Saponaria bellidifolia* Sm. de la Scărișoara-Belioara. — *Paeonia tenuifolia* L. de la Zăul de Cîmpie, etc.

f) exemplarele relictare și endemice ale unor plante rarissime, amenințate cu dispariția, de ex. *Achillea alexandri-borzae* Prod., *Betula nana* Schr., *Pedicularis sceptrum-carolinum* L., *Pietrosia levitomentosa* E. Nyár. *Scheuchzeria palustris* etc.

g) centuriile complete ale unor exsiccate mai importante din țară, de ex. *Flora Romaniae Exsiccata*, editată de Grădina botanică din Cluj. — *Flora Moldaviae et Dobrogeae Exsiccata* a Grădinii botanice din Iași, etc. care îngrijit preparate și corect determinate au fost distribuite în serii în numeroase țări din lume. Se cuvine ca o serie completă să fie păstrată sub strictă ocrotire, ca fond național documentar.

h) colecțiile herbaristice cu caracter istoric, de ex. Herbarul lui Baumgarten, Herb. Porcius, Herb. Fătu etc.

Modul în care aceste materiale herbaristice trebuiesc ocrotite, păzite cu grijă și ferite de deteriorări, nu poate fi altul decît păstrarea lor în dulapuri speciale, incuiate, controlate și dezinfectate din timp în timp, acestea neputînd fi consultate decît în cazuri bine motivate și cu aprobarea prealabilă a directorului instituției.

LES HERBIERS SCIENTIFIQUES ET L'APPLICATION DE LA LOI NR. 63/1974 POUR LA PROTECTION DU PATRIMOINE CULTUREL

R é s u m é

Conformément à la Loi pour la protection du patrimoine culturel de la Roumanie, les herbiers scientifiques des musées ont une importante tâche à accomplir : de sauvegarder tout particulièrement les pièces herbaristiques rares ou uniques, surtout les types nomenclaturels.

Pour contribuer à une application juste et uniforme de la loi, l'auteur a analysé la notion des „types nomenclaturels en botanique” et il a recommandé les sortes de types et des pièces botaniques rares qui devraient être gardées d'après l'intention du législateur.

B I B L I O G R A F I E

1. TAXON, Utrecht vol. XIII nr. 8 (1964) 282—293.
2. VÁCZY, C. — *Rôlul și importanța herbarelor pentru conservarea tipurilor nomenclaturale*, în *Contr. Bot.* (1971) 409—412.
3. VÁCZY, C. — *Tipizarea nomenclaturală în botanică*, în *Studii și Cerc. de Biologie*, București, (1972) 243—253.
4. * * * *Codul internațional de nomenclatură botanică*. Ed. Academiei R.S.R. București, (1971).